

Arhajski i početni faroški proizvodni tip Korint B amfore s gradinskog lokaliteta Sveti Petar u Makarskoj

Tomasović, Marinko

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2024, XX, 25 - 33**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.33254/aia.20.1.2>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:746460>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#) / [Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XX - 2024

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Glavna i odgovorna urednica / Editor in chief
Katarina Botić

Tehnički urednici / Technical editors
Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo / Editorial board
Marko Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Hrvoje Kalafatić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Ana Konestra, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Siniša Krznar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Andreja Kudelić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Bartul Šiljeg, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Asja Tonc, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Marina Ugarković, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Mario Gavranović, Austrian Archaeological Institute, Austrian Academy of Sciences, Vienna, Austria
Boštjan Laharnar, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, Slovenija
Alenka Tomaž, Fakulteta za humanistične studije, Univerza na Primorskem, Koper, Slovenija
Vesna Bikić, Arheološki institut, Beograd, Srbija
Perica Špehar, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija
Miklós Takács, BTK Institute of Archaeology, Research Centre for the Humanities ELKH, Budapest, Hungary

Izdavački savjet / Editorial committee
Juraj Belaj, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Saša Kovačević, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Goranka Lipovac Vrkljan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Daria Ložnjak Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Branka Migotti, Zagreb, Hrvatska
Ivana Ožanić Roguljić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Ante Rendić-Miočević, Zagreb, Hrvatska
Tajana Sekelj Ivančan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Tihomila Težak-Gregl, Zagreb, Hrvatska
Tatjana Tkalčec, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Željko Tomičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska
Ante Uglešić, Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Zadar, Hrvatska
Snježana Vrdoljak, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Prijevod na engleski / English translation
Marko Maras i autori

Lektura / Language editor
Katarina Botić i autori (hrvatski jezik/Croatian)
Marko Maras (engleski jezik/English)

Nakladnik / Publisher
Institut za Arheologiju
Institute of Archaeology

Adresa uredništva / Editor's office address
Institut za arheologiju
/ Institute of Archaeology
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
tel 385 (0) 1 615 0250
fax 385 (0) 1 605 5806
e-mail: iarh@iarh.hr
web: http://www.iarh.hr

Dizajn / Design
Umjetnička organizacija OAZA

Korektura / Proofreaders
Katarina Botić

Računalni slog / Layout
Hrvoje Jambrek

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indekse: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam. / Annales Instituti Archaeologici are included in the indexes: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam.

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske. / Made with the financial support of the Ministry of Science, Education and Youth of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/en/aia> / E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom. / This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

DOI 10.33254

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

SADRŽAJ – CONTENTS

6

Uvodna riječ
Introduction

Prethodna priopćenja Preliminary reports

9–24

Andreja Kudelić
Damir Kliškić
Natali Neral
Mia Marijan

Sirovina, tehnike i upotreba brončanodobne lončarije s nalazišta Dugiš u Otoku kod Sinja
Raw materials, techniques, and use of Bronze Age pottery from Dugiš site in Otok near Sinj

25–33

Marinko Tomasović †

Arhajski i početni faroški proizvodni tip Korint B amfore s gradinskog lokaliteta Sveti Petar u Makarskoj
The Archaic and early Pharos production type of Corinthian B amphora from the hillfort site of Sveti Petar in Makarska

34–53

Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica

Rezultati istraživanja nalazišta Zakotorac – Gomile 2021. godine
Results of the 2021 excavations at the Zakotorac – Gomile site

54–64

Tomislav Bilić
Ivan Mirnik
Hrvoje Potrebica

Posthumous drachm of Alexander III from Kaptol – Gradca (south-central Pannonia)
Posthumno kovana drahma Aleksandra III. s lokaliteta Kaptol – Gradca (središnja južna Panonija)

65–78

Hrvoje Potrebica
Ivana Ožanić Roguljić
Sanda Hančević
Marta Kalebota

Lumbarda – Sutivan, nalaz keramike tipa Crecchio
Lumbarda – Sutivan, Crecchio-type pottery find

79–106

Pio Domines Peter
Ana Konestra

Arheološki nalazi s položaja ulica Mile Magdića 8 u Senju i nove spoznaje o topografiji kasnoantičkog i srednjovjekovnog Senja
Archaeological finds from the site at Mile Magdića Street 8 in Senj and new insights into the topography of late Roman and medieval Senj

107–125

Igor Kulenović

Arheologija krajolika Novaljskog polja
Archaeology of the landscape of Novaljsko Polje

126–151

Ana Konestra

O još jednom srednjovjekovnom groblju Vinodola: prvi podaci s istraživanja lokaliteta Bribir – Štale
Another medieval cemetery in Vinodol: first data from the Bribir – Štale excavations

152–164

Tatjana Tkalčec
Ivan Valent

Novootkriveno visinsko gradište Lepavina – Gradina i memorija o kaštelu Vina
The newly discovered hilltop site of Lepavina – Gradina and the memory of the kaštel Vina

165–180

Pio Domines Peter

Karakterizacija suhozidnog krajolika brda Mačjak kod Prtljuga (otok Ugljan)
Characterizing the dry stone walled landscape of Mačjak Hill near Prtljug (Island of Ugljan)

Pregledni radovi Review articles

181–193

Snježana Vrdoljak

Zoomorfna figura iz kasnobrončanodobnog naselja Kalnik – Igrišče

Zoomorphic figurine from the Late Bronze Age settlement of Kalnik – Igrišče

194–217

Šiniša Krznar

Željko Krnčević

Kristina Turkalj

Luguše i Eraci – dva ranosrednjovjekovna groblja na rubu Danilskog polja

Luguše and Eraci – two early medieval cemeteries on the edge of Danilsko Polje

Kratko priopćenje Short communication

218–224

Juraj Belaj

Tea Kokotović

Sebastijan Stingl

Arheološka istraživanja lokaliteta Gradišče kod Margečana 2023. godine

Archaeological excavations of the Gradišče site near Margečan in 2023

225–228

Upute autorima

Guidelines for Contributors

Dvadeset godina časopisa Annales Instituti Archaeologici Twenty years of the Annales Instituti Archaeologici journal

Nakon ratnih razaranja zadnjeg desetljeća 20. stoljeća, započela su veća ulaganja u infrastrukturnu izgradnju, posebno većih prometnica, čime je započelo razdoblje velikih zaštitnih arheoloških istraživanja. Paralelno je započelo znatnije ulaganje u razvoj kulture i znanosti, te posljedično i jačanje djelatnost Instituta za arheologiju. Vrlo brzo se javila ideja o objedinjavanju kraćih godišnjih izvješća terenskih istraživanja Instituta u jednu publikaciju, no format znanstvenog časopisa Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu nije odgovarao takvim potrebama. Stoga je 2005. godine utemeljen novi časopis pod nazivom Annales Instituti Archaeologici – AIA (Godišnjak Instituta za arheologiju) koji od samog početka izlazi jednom godišnje (jedan volumen, jedan broj).

Prvi volumen časopisa (I/2005) izdan je 2005. godine i objedinio je 13 radova. Osim tiskanog izdanja (ISSN 1845-4046), časopis je vrlo brzo počeo izlaziti i u elektroničkom izdanju (ISSN 1848-6363) na centralnom portalu znanstvenih i stručnih časopisa Hrčak (<https://hrcak.srce.hr/aia>). Radovi u idućem volumenu (II/2006) bili su recenzirani, no ta praksa nije nastavljena. Do volumena VIII/2012 časopis je izlazio u oba formata, ali je zbog nedostatka sredstava do danas zadržano samo elektroničko izdanje. Od volumena X/2014 do XVII/2021 u časopisu je objavljivana i ostala djelatnost Instituta koja je od 2022. godine izdvojena u posebno godišnje izvješće

Following the war-ravaged final decade of the 20th century, substantial investments were initiated in the construction of infrastructure, particularly in major roads, thereby initiating a period of extensive rescue archaeological research. Simultaneously, significant investments were initiated in the advancement of culture and science, resulting in the enhancement of the Institute of Archaeology's activities. The idea of combining the Institute's shorter annual field research reports into one publication quickly emerged, but the format of the scientific journal Prilozi Instituta za arheologija in Zagreb did not meet such needs. As a result, in 2005, a new journal was founded under the name Annales Instituti Archaeologici – AIA (Annual of the Institute of Archaeology), which has been published annually (one volume, one issue) since its inception. The first volume of the journal (I/2005) was published in 2005 and included 13 papers. In addition to the printed edition (ISSN 1845-4046), the journal soon commenced publication in electronic format (ISSN 1848-6363) on the central portal for scientific and professional journals Hrčak (<https://hrcak.srce.hr/aia>). The papers in the next volume (II/2006) were peer-reviewed, however, this practice was not continued. Until volume VIII/2012, the journal was published in both formats, but due to lack of funds, only the electronic edition has been retained to this day. From volumes X/2014 to XVII/2021, the journal

Instituta dostupno na mrežnoj stranici (<https://www.iarh.hr/hr/institut/godisnje-izvjesce-instituta/>).

Posustajanjem velikih infrastrukturnih radova, sve jačim tržišnim natjecanjem te promjenom sustava financiranja znanstvene djelatnosti, dugogodišnja forma terenskih izvješća više nije bila pogodna za objavljivanje aktivnosti koje su provodene u sklopu pojedinih znanstvenih projekata, pa je u časopis uvedeno više promjena. Umjesto objava isključivo terenskih izvješća djelatnika Instituta, 2020. godine uveden je recenzentski postupak te je časopis počeo objavljivati sve kategorije radova, osim izvornih znanstvenih, otvarajući se pri tome širem krugu autora. Uvedena je forma proširenog sažetka na stranom jeziku kako bi međunarodna vidljivost radova bila što veća, a zadržana je objava na hrvatskom jeziku, te uvedena mogućnost objave radova na stranom jeziku za strane autore uz prošireni sažetak na hrvatskom jeziku. Zatim je 2021. (Vol. XVII) izmijenjen dizajn naslovnice, a 2022. godine (Vol. XVII) i unutrašnji izgled časopisa. Od volumena XIX/2023 za sve znanstvene radove uvedeno je korištenje doi identifikatora (10.33254/aia). Uvođenjem ovih promjena i podizanjem kvalitete radova, časopis je stekao uvjete za indeksiranje u međunarodnim bazama (Web of Science i Scopus).

U dvadeset godina izlaženja, časopis je vodilo troje glavnih urednika: Željko Tomičić (Vol. I/2005 – VIII/2012), Marko Dizdar (Vol. XIX/2013 – XVI/2020) i Katarina Botić (od Vol. XVII/2021).

Dinamičnost promjena u sadržaju i uredničkoj politici časopisa u stopu je pratila razvoj u znanosti, visokom obrazovanju, kulturi i društvu općenito. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine stvoreni su uvjeti stabilnijeg financiranja znanstvene djelatnosti, time i izmještanja fokusa sa stručnih na znanstvene teme. No, tek su događaji 2020. godine, obilježene pandemijom koronavirusa i potresima, potaknuli bržu transformaciju sadržaja časopisa i uredničke politike. Društvene promjene koje su uslijedile 2023. godine već nagovještaju smjer daljnjeg razvoja časopisa, ali to ostavljamo za iduće brojeve.

also published other activities of the Institute, which from 2022 have been separated into a special annual report of the Institute available on the website (<https://www.iarh.hr/hr/institut/godisnje-izvjesce-instituta/>).

With the slowing down of large-scale infrastructure works, increasing market competition, and changes in the system of financing scientific activities, the long-standing form of field reports was no longer suitable for publishing activities carried out as part of individual scientific projects, so several changes were introduced to the journal. Instead of publishing only field reports by Institute employees, in 2020 a peer-review process was introduced and the journal began publishing all categories of papers, except for original scientific papers, opening up to a wider circle of authors. The form of an extended abstract in a foreign language was introduced to increase the international visibility of the papers, while publication in Croatian was retained, and the possibility of publishing papers in a foreign language for foreign authors with an extended abstract in Croatian was introduced. Then, in 2021 (Vol. XVII), the cover design was changed, and in 2022 (Vol. XVII) the internal layout of the journal followed. From volume XIX/2023, the use of DOI identifier (10.33254/aia) was introduced for all scientific papers. By introducing these changes and improving the quality of the papers, the journal has gained the conditions for indexing in international databases (Web of Science and Scopus).

In its twenty years of publication, the journal has been led by three editors-in-chief: Željko Tomičić (Vol. I/2005 – VIII/2012), Marko Dizdar (Vol. XIX/2013 – XVI/2020) and Katarina Botić (from Vol. XVII/2021).

The dynamics of changes in the journal's content and editorial policy have kept pace with developments in science, higher education, culture and society in general. The accession of the Republic of Croatia to the European Union in 2013 created conditions for more stable financing of scientific activities, thus shifting the focus from professional to scientific topics. However, it was only the events of 2020, marked by the coronavirus pandemic and earthquakes, that prompted a more rapid transformation of the journal's content

Na kraju, bez autora, a posebno anonimnih recenzenata koji uvijek spremno odvajaju svoje vrijeme, kvaliteta sadržaja i opstanak časopisa Annales Instituti Archaeologici ne bi bili mogući. Zato svima hvala na uloženom trudu.

Katarina Botić

and editorial policy. The social changes that followed in 2023 already hint at the direction of the journal's further development, but we will leave that for future issues.

Finally, without the authors, and especially the anonymous reviewers who always willingly give of their time, the quality of the content and the survival of the journal Annales Instituti Archaeologici would not be possible. Therefore, thank you all for your hard work.

Dosadašnji brojevi časopisa Annales Instituti Archaeologici / Previous issues of the journal Annales Instituti Archaeologici

Godina izdanja / Year of publication	Godište broja / Year of issue	Broj (volumen) / Number (volume)	Format izdanja / Publication format	Ukupan broj radova / Total number of papers	Ukupan broj stranica / Total number of pages
2006	2005	I	tiskano i elektroničko / printed and electronic	13	86
2007	2006	II	tiskano i elektroničko / printed and electronic	18	101
2007	2007	III	tiskano i elektroničko / printed and electronic	19	98
2009	2008	IV	tiskano i elektroničko / printed and electronic	21	115
2010	2009	V	tiskano i elektroničko / printed and electronic	31	150
2011	2011	VI	tiskano i elektroničko / printed and electronic	22	121
2012	2011	VII	tiskano i elektroničko / printed and electronic	26	121
2013	2012	VIII	tiskano i elektroničko / printed and electronic	26	156
2013	2013	IX	elektroničko / electronic	27	194
2014	2014	X	elektroničko / electronic	35	215 (228)
2015	2015	XI	elektroničko / electronic	25	141 (148)
2016	2016	XII	elektroničko / electronic	36	222 (234)
2017	2017	XIII	elektroničko / electronic	29	181 (190)
2018	2018	XIV	elektroničko / electronic	24	160 (173)
2019	2019	XV	elektroničko / electronic	28	238 (251)
2020	2020	XVI	elektroničko / electronic	23	301 (314)
2021	2021	XVII	elektroničko / electronic	24	258 (268)
2022	2022	XVIII	elektroničko / electronic	16	222
2023	2023	XIX	elektroničko / electronic	11	151

Arhajski i početni faroški proizvodni tip Korint B amfore s gradinskog lokaliteta Sveti Petar u Makarskoj

The Archaic and early Pharos production type of Corinthian B amphora from the hillfort site of Sveti Petar in Makarska

Prethodno priopćenje >
Prapovijesna arheologija
Preliminary report >
Prehistoric archaeology

Marinko Tomasović¹ †

(1) Gradski muzej Makarska
Obala kralja Tomislava 17/1
HR-212300 Makarska
marinko.tomasovic1@gmail.com

Primljeno Received 29. 04. 2024.
Prihvaćeno Accepted 18. 08. 2024.
doi.org/10.33254/aia.20.1.2

Ključne riječi: gradina Sv. Petar, željezno doba, atička geometrijska keramika, arhajski tip Korint B amfore, grublja Korint B amfora

Key words: Sveti Petar hillfort, Iron Age, Attic Geometric pottery, archaic type of Corinthian B amphora, coarser Corinthian B amphora

Rad obrađuje nalaze oboda Korint B amfora na prapovijesnoj i kasnoantičkoj utvrdi Sv. Petar u Makarskoj. Još uvijek je riječ o iznimno rijetkim nalazima arhajskog tipa Korint B amfore (zapadno-grčka amfora tipa 1a) na istočnom Jadranu, datiranim u 6. – 5. st. pr. Kr. prema analogijama u padskoj nizini. Razmatra se i primjerak iste vrste amfore grublje izrade u okviru prethodno iznijete pretpostavke o ovome tipu kao prvoj inačici Korint B amfora koje su se proizvodile u radionicama istočnog Jadrana, najizglednije u Farosu početkom 4. st. pr. Kr. Nalaz takve amfore na srednjodalmatinskoj gradini Sv. Petar upozorava i na važnost pomorske trgovine između otoka Hvara, nasuprotnog kopna i južnijeg priobalja, zbog sličnih primjeraka s otoka Korčule i iz Konavala. S druge strane, ranije Korint B amfore, kao i izniman nalaz kasnogeometrijske keramike s tla Atike, otvaraju niz pitanja o svim mogućim okolnostima njihovog prispjeća na ključni obalni srednjodalmatinski gradinski položaj Sv. Petar.

This paper discusses the finds of the rims of Corinthian B amphorae at the prehistoric and late antiquity fortification of Sveti Petar in Makarska. They are among the extremely rare finds of the archaic type of Corinthian B amphora (west Greek amphora of type 1a) on the eastern Adriatic, dated to the 6th and 5th centuries BC based on analogies from the Padan Plain. The paper also examines a coarser example of the same type of amphora in the context of the previously proposed hypothesis that this type represents the first version of the Corinthian B amphorae produced in workshops along the eastern Adriatic, most likely in Pharos at the beginning of the 4th century BC. The discovery of such an amphora at the central Dalmatian hillfort of Sv. Petar highlights the importance of maritime trade between the island of Hvar, the opposite mainland, and the southern coastline, as evidenced by similar examples found on the island of Korčula and in Konavle. On the other hand, earlier Corinthian B amphorae, along with the exceptional find of Late Geometric pottery of Attic origin, raise a number of questions about all possible circumstances surrounding their arrival at the key coastal central Dalmatian hillfort site of Sv. Petar.

Copyright © Autor(i)
The Author(s) 2024

Open Access This work is distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Open Access Ovaj rad dijeli se prema odredbama i uvjetima licence Creative Commons Attribution 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), koja dopušta neograničenu ponovnu upotrebu, dijeljenje i reprodukciju u bilo kojem mediju, pod uvjetom da je izvorno djelo ispravno citirano.

Lokalitet Sv. Petar u Makarskoj predstavlja prostranu zaravan poluotoka u središtu morske linije grada, dužine 100 m u smjeru istok – zapad i 40 m u smjeru sjever – jug. Zaravni je onemogućen pristup s juga zbog 31 m okomitih litica nad morem (sl. 1). Položaj je u najranijoj povijesti vizualno komunicirao s uzdignutim točkama šireg prostora Makarske. Nadzirao je Stazu, prapovijesni i antički biokovski komunikacijski prijevoj za unutrašnjost (Tomasović 2009: 139, sl. 17–18), kao i morski prolaz uz otoke Brač i Hvar sve do Splitskih vrata (karta 1). Sa Sv. Petra vidljiv je i morski pristup sjeverozapadnijem prijevoju na Dubcima, ključnom kopnenom prometnom pravcu za južnu Bosnu (Katić, Lozo 2008: 78, 84; Tomasović 2011: 229–230). Važnu vizualnu povezanost tijekom prapovijesti i kasne antike imao je i s utvrdom Galešnik iznad Jelse (Katić 2021: 125–159). Nemogućnost nadgledanja južne rubne strane hvarskog akvatorija i pristupa ušću rijeke Neretve nadomještena je povezanošću s uzdignutijom gradinom na Osejavi. S ove točke nasuprotnog poluotoka položaj na Sv. Petru posrednim je putem imao pregled i jugoistočnog akvatorija (Tomasović 2004: 25–26).

Sv. Petar relativno je kasno prepoznat kao arheološki lokalitet. Petar Kaer navodi ga kao vjerojatno antički, neodređeno pišući o zidovima i površinskim ulomcima keramike (Kaer 1914: 45). Stvarni karakter i značaj položaja nije pretpostavljen niti kasnije. Elaboriran je od strane Julijana Medinija u okviru antičke topografije grada Makarske (Medini 1970: 28–32). Na njemu je pretpostavio rimsku gradnju, ali nije mu pridao značaj promišljajući ga u kasnoantičkom

razdoblju. Kao mjesto koje bi moglo biti korišteno kao refugium, odlučuje se za neodređen položaj neposredno podno litica Biokova iznad Makarske.¹

U ljeto 1992. godine na dijelu zaravni uz porušenu crkvu Sv. Petra poduzeta su ograničena zaštitna arheološka istraživanja u svrhu njene rekonstrukcije.² Naknadnom obradom pronađenog arheološkog materijala zasnivanje položaja preliminarno je vezano za brončano doba, dok je prisutnost ulomaka amfora i finije keramike 3. – 1. st. pr. Kr. naglasila ilirsko-helenističku fazu lokaliteta (Tomasović 2004: 24–25). Ostaci kamenog namještaja ranokršćanske crkve, otkrivena cisterna i zapadnji zid određenije su prepoznati kao sadržaji kasnoantičke utvrde. Ova je promotrena kao uzdignuti refugij rimskog Muccuruma, reaktiviranjem položaja u okviru Justinijanovog sustava obrambenog limesa prve polovine 6. st. po Kr. (Tomasović 2004: 46–48).

Potom su slijedila sustavna arheološka istraživanja lokaliteta Sv. Petar u godišnjim

1 Iako je J. Medini prvi prepoznao prapovijesnu gradinu na Sv. Petru, putem njenog i danas dobro vidljivog osipa suhozidnog bedema s kopnene strane, propustio je priliku istaknuti izgledni kontinuitet položaja i u kasnoj antici. Donekle iznenađuje što je pretpostavio selo Makar kao najpogodnije za smještaj kasnoantičkog Muccuruma, odnosno castruma kojega su prema historiografskim navodima 549. razorili Ostrogoti. Previd je upadljiv jer govori o strateški pogodnom položaju hridine na kojoj je izrastao onodobni Dubrovnik. Gotovo analognu situaciju lako je prepoznati i u položaju na Sv. Petru.

2 Istraživanjima tadašnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu rukovodio je Vinicije B. Lupis.

Karta 1 Položaj gradine Sv. Petar u Makarskoj u bračko-hvarskom akvatoriju (podloga: Google maps; računalna obrada: Dominik Glučina – Duplo više d.o.o.)
 Map 1 Location of the Sv. Petar hillfort in Makarska within the Brač–Hvar archipelago (base map: Google Maps; digital processing: Dominik Glučina – Duplo više d.o.o.)

Sl. 1 Gradinska zaravan poluotoka Sv. Petar u Makarskoj tijekom arheoloških istraživanja 2020. godine (snimio: Arheorad d.o.o.)
 Fig. 1 The hillfort plateau of the Sv. Petar peninsula in Makarska during the 2020 archaeological excavations (photo by: Arheorad d.o.o.)

kampanjama 2011. – 2012. i 2014. – 2021.³ Već je prva istraživačka kampanja 2011. godine pokazala jasniju kronološku stratigrafiju lokaliteta. Rezultatima istraživanja korigirana je pretpostavka o njegovom zasnivanju u razvijenom brončanom dobu te dokazala kako je do toga došlo još u završnom eneolitiku, odnosno prijelazu u rano brončano doba. Nalazi finijeg crvenopremazanog keramičkog posuđa, sjevernoafričkih i istočnomediteranskih radionica, kao i amfora, potvrdili su kontinuitet gradinskog položaja sve do prve polovine 7. st. po Kr. (Tomasović 2012: 620–625). Ovi nalazi iz druge polovine 6. do sredine 7. st. po Kr. već tada su jasno upućivali na prenaplašavanje „razaranja” Muccuruma od strane Gota 549. g. po Kr. Prostrana kasnoantička

utvrda imala je u najvećem istraženom dijelu tlocrt modificiranog pravokutnika. Većina od 19 otkrivenih kontrafora osiguravala je unutrašnje lice sjevernog zida utvrde istraženog u dužini od 49 m.

Opća slika lokaliteta Sv. Petar u istraživanjima je osobito dopunjena saznanjem o željeznom dobu, dotada prepoznatom tek putem sitnih ulomaka helenističkog posuđa iz njegove završne faze. Keramografska slika brojnih ulomaka karakterističnog ranoželjeznodobnog posuđa kronološki je najjasnije potvrđena nalazom grčke keramike iz druge polovine 8. st. pr. Kr. Riječ je o ulomcima oslikane posude kasnogeometrijskog stila (GMM, Inv. br. A/K1815/20), nađenim u kampanji 2020. godine, a koji imaju izravne analogije u atičkom keramičkom materijalu. Najveća sličnost iskazana je u oslikavanju grobnog nalaza poznatog kao Agora oinochoe (P 4885) iz 750. – 725. g. pr. Kr. (Brann 1962: 36, 65, kat. 304=44, Pl. 4: 44; 17: 304, odnosno naknadno nešto uže datiranog u 735. – 720. g. pr. Kr. (Dahm 2007: 718). Kasnogeometrijska keramika podrijetlom s matičnog grčkog tla kudikamo je više od kronološki najizravnijeg dokaza kontinuiteta lokaliteta Sv. Petar i u ranom željeznom dobu. Ovaj nalaz predstavlja i jedini poznati nalaz geometrijskog posuđa importiranog iz Grčke na istočni Jadran, uključujući i najraniju dataciju tog

³ Njima je ispred Gradskog muzeja Makarska rukovodio autor ovog teksta. Uoči istraživanja, cjelokupna zaravan bila je prekrita gusto izraslim borovim stablima i panjevima te nižim raslinjem. Na zapadnom dijelu terena uočavale su se veće zemljane depresije, što je upućivalo na recentnije raskope tla prilikom ukopa u Drugom svjetskom ratu, kada je lokalitet služio kao obilježeno groblje vojnika Wehrmachta. Njihova ekshumacija između arheoloških kampanja 2011. – 2012. godine provedena je od strane djelatnika Policijske postaje Makarska i pod nadzorom voditelja arheoloških istraživanja. Tijekom istraživačkih kampanja istražena su i 53 kosturna groba ukopana u temeljne stope kasnoantičke arhitekture ili uz njih. Groblje je zasnovano u 9. – 10. st. po Kr. na prostoru već zamrle utvrde, a kontinuitet je imalo sve do početka 19. stoljeća.

materijala, dosada sagledanu korintskim i atičkim posudem 7. – 5. st. pr. Kr. (Batović 1987: 374). Kao vrsta nepoznata na lokalitetima istočnog Jadrana, na kojima je nađena isključivo južnoitalska oslikana geometrijska keramika, okolnosti njenog prispjeća na srednjodalmatinski gradinski položaj Sv. Petar u Makarskoj za sada ostaju nepoznanicom.

Izniman značaj željeznodobne faze gradinskog lokaliteta potvrđen je i drugim keramičkim nalazima. Pojedini omogućavaju poticanje ili prijedlog objašnjenja pojave atičkog geometrijskog posuđa na Sv. Petru. U istraživanjima 2017. godine pronađeni su i dijelovi transportnog grčkog posuđa. Pripadaju

i stijenka tijela posude s vjerojatno nepotpuno sačuvanim urezanim grafitom (GMM, Inv. br. A/K 1546/17) (T. 1: 2). Oznaka ima pravokutni (?) oblik s jednom zakošenom stranicom (naopako postavljeno grčko slovo pi – Π?). Uz donju liniju pravokutnika, s lijeve strane, nastavlja se mekši i kraći kosi urez.

Na istočnom Jadrano mogućnost za arhajske Korint B amfore vidjela se u jednom nalazu oboda s gradine Sokol u Dunavama (Katić, Kapetanić 2023: 95–96, 101, T. XIX: 1). Možda su ovi nalazi prispjeli na gradinu Sv. Petar kao rezultat pljačkaških pohoda Ardiječaca ili darivanja grčkih pomoraca prilikom njihovih trgovačkih aktivnosti na *Caput Adriae*. U istom iskopu uz stopu zida, u kontaktu sa stratigrafski

Sl. 2 Iskop željeznodobnog sloja uz temeljnu stopu zida kasnoantičke prostorije – u prednjem planu srednjovjekovni grob (snimila: Antonia Vodanović; računalna obrada Dominik Glučina – Duplo više d.o.o.)

Fig. 2 Excavation of the Iron Age layer next to the wall footing of a late antique room – a medieval grave in the foreground (photo by: Antonia Vodanović; digital processing: Dominik Glučina – Duplo više d.o.o.)

ulomcima Korint B amfore nađenim uz južno lice temeljne stope kvadratične kasnoantičke prostorije (sl. 2), naslonjene na sjeverni zid utvrde (sl. 3: položaj kontrafora 6–7). U sloju crvenkaste zemlje izmiješane s kamenjem, na relativnoj dubini od 0,30 m do živca na 0,60 m u odnosu na stopu zida, zajedno s grubim željeznodobnim posudom pronađeni su ulomci dobro pečene amfore izrađene od svijetlo sive gline s usitnjenim i krupnijim zrnima vapnenca. Njoj pripadaju i dva prema van zaobljena i uspravno postavljena oboda s blagim stepeničastim istakom na spoju vratom (GMM, Inv. br. A/K1732/17–A/K1733/17; T. 1: 1). Riječ je o arhajskom tipu Korint B amfore (zapadno-grčka amfora tipa 1a) rasprostranjenoj na zapadnom Mediteranu, s datacijom sjeverno italskih nalaza iz padske nizine u rasponu od 575./550. do 490./475. g. pr. Kr. (Sacchetti 2012: 39, 41, Fig. 15; 129, Pl. IV: SB13; 138, Pl. VI: SC4–SC7; 156–157, Pl. X: SP15–SP17; 175–177, 179, Pl. XVII: FO23).⁴ Ovoj amfori pripada

nešto višim proslojem svjetlije zemlje relativne dubine 0,20 – 0,30 m, pronađen je također s brojnom grubom željeznodobnom keramikom ulomak druge Korint B amfore (GMM, Inv. br. A/K 1627/17) (T. 1: 3). Njen prema van izvijen te u gornjem dijelu ne toliko široko zakošeni obod, kao i blaže istaknuto vodoravno rebro unutar kanelura na gornjem dijelu vrata, također ima analogiju u arhajskom tipu Korint B amfore iz Forcella s datacijom u 520. – 500. g. pr. Kr. (Sacchetti 2012: 175–176, 179, Pl. XVII: FO23). Podudarnost iskazuje i sa spomenutim obodom sa Sokola (Katić, Kapetanić 2023: 101, T. XIX: 1). U odnosu na primjerak sa Sv. Petra, razlika je u dojmu nešto masivnijeg oboda, kakav je i na amfori iz Forcella. Iako je prilikom kataloškog opisa oboda sa Sokola iznijet stanoviti oprez u pogledu pripadnosti arhajskom tipu Korint B amfore, nalaz sa Sv. Petra u Makarskoj podupire ispravnost takve determinacije.

U poremećenom kulturnom sloju iznad temeljne stope južnijeg kasnoantičkog zida, naslonjenog na kontrafor 2 zapadnog zida utvrde, pronađen je zajedno s kasnohelenističkim i rimskim materijalom ulomak karakterističnog, zaravnatog oboda „klasične” Korint B amfore trokutastog presjeka (GMM, Inv. br. A/K1676/20) (T. 1: 4). Amfora

⁴ Pojedine amfore grčkozapadnog tipa 2 (jonsko-masaljske) imaju vrlo sličan zaobljen obod sa stepeničastim istakom ili rebrom. Međutim, slabije je istaknut ili je uzdignutiji, odnosno postavljen na donjem dijelu oboda, koji je iznutra ponegdje više udubljen (Sacchetti 2012: 156; T. X: SP19; 179, Pl. XVIII: FO26; 226–227, Pl. XXXII: MA37; 268, Fig. 94). Datiraju se vrlo slično, u 550. – 475. g. pr. Kr., odnosno 525. – 500. g. pr. Kr.

Sl. 3 Zapadna strana gradinske zaravni poluotoka Sv. Petar u Makarskoj tijekom arheoloških istraživanja 2020. godine – označen položaj iskopa željeznodobnog sloja uz temeljnu stopu zida kasnoantičke prostorije (snimio: Arheorad d.o.o.; računalna obrada Dominik Glučina – Duplo više d.o.o.)
 Fig. 3 The western side of the hillfort plateau on the Sv. Petar peninsula in Makarska during the 2020 archaeological excavations – the position of the Iron Age layer excavation next to the wall footing of a late antique room is marked (photo by: Arheorad d.o.o.; digital processing: Dominik Glučina – Duplo više d.o.o.)

je izrađena od nepročišćene smeđe gline s usitnjenim kristalnim vapnencem, čime ima izgled grubog željeznodobnog posuđa.⁵ Analogiju za takvu izradu Korint B amfore predstavlja obod nađen podno gradina Stina na Korčuli i na Sokolu (Borzić 2017: 8, sl. 1; Katić, Kapetanić 2023: T. XVIII: 11). Pretpostavljamo da pronađeni primjerci predstavljaju početnu proizvodnju ovog tipa amfore na istočnom Jadranu početkom 4. st. pr. Kr., prije njegovog standardiziranja te upućuju na izradu u Farosu (Katić, Kapetanić 2023:

97).⁶ Nalazi Korint B amfore na istočnom Jadranu i kartografski su predočeni (Borzić 2017: 7), a treba ih nadopuniti objavom ulomaka s Maslinovika u starigradskom polju na Hvaru i nalazima iz Viline špilje iznad izvora Omble u Dubrovniku (Perkić 2021: 81; Kirigin 2023: 285, kat. 47–59; 275–276, Pl. 4–5).

Poznato je kako su u radionicama Farosa sa sigurnošću izrađivane i Korint B amfore u svom klasičnom izgledu, ali tek od kraja 4. st. pr. Kr. (Katić 2002: 51–59; Kirigin 2018: 405), čime je i prihvatljivo objašnjenje pojave grubljeg izgleda ovog tipa.

⁵ Njen plitki žlijeb uz usta ima analogiju u obodu pobliže nedatirane amfore pronađene u Stobreču i opredijeljene u Korint B tip (Ugarković, Konestra 2020: 53, 62, T. 3: 20).

⁶ Tom prigodom je i kritički razmotrena literatura o istočnojadranskim standardiziranim primjercima Korint B amfora.

Sl. 4 Ulomak oslikane posude kasnogeometrijskog stila pronađen 2020. godine (GMM, Inv. br. A/K 1815/20; © Gradski muzej Makarska, 2023. Sva prava pridržana. Objava uz dozvolu, reprodukcija slike nije dozvoljena bez izričite dozvole Gradskog muzeja Makarska)
Fig. 4 Fragment of a painted vessel in the Late Geometric style found in 2020 (GMM, Inv. no. A/K 1815/20; © Makarska Town Museum, 2023. All rights reserved. Published with permission, reproduction of the image is not allowed without explicit permission from Makarska Town Museum)

Dijelovi Korint Bamfora na lokalitetu Sv. Petar u Makarskoj potvrđuju razvijenost i prostorno širi značaj njegove željeznodobne faze. Naglašavaju i njihovu izuzetnost na istočnom Jadranu, kada je riječ o arhajskom tipu, ili potvrđuju ispravnost pretpostavke o njihovom grubljem izgledu u početku izrade u radionicama Farosa.⁷ Na taj način upotpunjuju indikativnu južniju obalnu topografsku crtu nalaza, od Sokola u Konavlima i Korčule do makarskog Sv. Petra nasuprot otoka Hvara.

Autor ovog rada iznenada je preminuo 5. srpnja 2024. godine, ne dočekavši završetak recenzentskog postupka. Uredništvo je, zajedno s dva recenzenta, odlučilo završiti postupak i rad objaviti kao prethodno priopćenje u spomen na dugogodišnja autorova istraživanja Makarskog primorja i istočnog Jadrana, kao i opsežan objavljen opus znanstvenih i stručnih radova.

⁷ Na takvu pretpostavku o početnoj faroškoj izradi Korint B amfora upozorio me je Miroslav Katić još 2000. - 2001. Tada sam, razvrstavajući u palači Bijankini u Starom Gradu nalaze s arheoloških istraživanja, i uočio razliku u izradi ovih amfora.

Internetski izvor

Internet source

Google maps – <https://maps.google.com>

Literatura

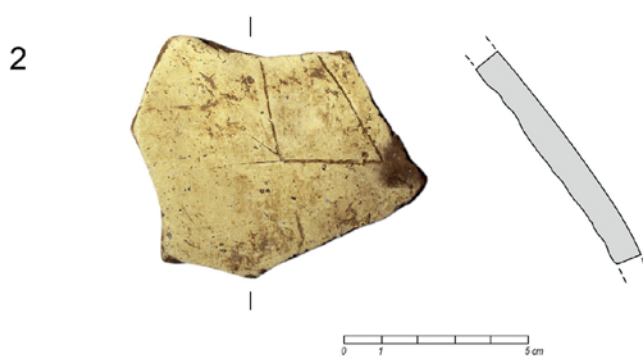
Bibliography

- Batović, Š.** 1987, Liburnska grupa, in: *Praistorija jugoslavenskih zemalja. V: Željezna doba*, Benac A. (ed.), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo, 339–390.
- Borzić, I.** 2017, Korint B i srodne amfore s istočnojadranskih gradinskih lokaliteta, in: *ADRIAMPHORAE. Amfore kao izvor za rekonstrukciju gospodarskoga razvoja jadranske regije u antici: lokalna proizvodnja. Radovi s okruglog stola, Zagreb, 21. travnja 2016. g.*, Lipovac Vrkljan G., Radić Rossi I., Konestra A. (eds.), Institut za arheologiju, Zagreb, 5–12.
- Brann, T. H. E.** 1962, *Late Geometric and Protoattic Pottery: Mid 8th to Late 7th Century B. C., The Athenian Agora Vol. VIII*, The American School of Classical Studies of Athens, Princeton, New Jersey.
- Dahm, M.** 2007, Not Twins at All: The Agora Oinochoe Reinterpreted, *Hesperia*, Vol. 76, 717–730.
- Kaer, P.** 1914, *Makarska i Primorje*, Tiskarski umjetnički zavod „Miriam“, Rijeka.
- Katić, M.** 2002, Proizvodnja kasnih korintskih B amfora u Farosu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Vol. 39, 51–59.
- Katić, M.** 2021, Kasnoantička utvrda Galešnik iznad Jelse / Late antique fortification of Galešnik above Jelsa, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s. Vol. 36, 293–313.
- Katić, M., Kapetanić, N.** 2023, *Gradina Sokol u Dunavama. Konavoska povijesna praskozorja / The hillfort of Sokol in Dunave: Konavle's historical dawn*, Društvo prijatelja dubrovačke starine, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, Muzeji i galerije Konavala, Dubrovnik.
- Katić, M., Lozo, M.** 2008, Protoantička utvrda Kulina u Katunima, in: *Povijest u kršu*, Zbornik radova projekta „Naselje i komunikacije u kontekstu veza jadranskog priobalja i unutrašnjosti u prapovijesti i antici“, Olujić B. (ed.), *Alpium Illyricarum Studia 1*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FFpress, Zagreb, 77–86.
- Kirigin, B.** 2018, Pharos, Greek amphorae and wine production, in: *Paros IV. Paros and its colonies. Proceedings of the fourth international conference on the archaeology of Paros and the Cyclades Paroikia, Paros, 11–14 June 2015*, Katsanopoulou D. (ed.), Institute for Archaeology of Paros and the Cyclades, Athens, 397–419.
- Kirigin, B.** 2023, Protecting the chora: the Greek tower at Maslinovik on the Adriatic island of Hvar – excavations in 1987, 2011–2012, and 2016–2018, in: *A Step into the Past. Approaches to Identity, Communications and Material Culture in South-Eastern European Archaeology. Papers dedicated to Petar Popović for his 78th birthday*, Govedarica B., Vranić I., Kapuran A. (eds.), Institute of Archaeology, Beograd, 249–289.
- Medini, J.** 1970, Makarsko primorje u antici, *Makarski zbornik*, Vol. 1, 13–81.
- Perkić, D.** 2021, Sveta mjesta i špilje – Vilina špilja iznad izvora Omble, u: *Iz tame podzemlja do svjetla spoznaje*, Paar D., Drnić I., Janković I. (eds.), katalog izložbe, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 75–86.
- Sacchetti, F.** 2012, *Les amphores grecques dans le nord de l'Italie. Échanges commerciaux entre les Appenins et les Alpes aux époques archaïque et classique*, Bibliothèque d'Archéologie Méditerranéenne et Africaine 10, Édition Errance – Centre Camille Jullian, Aix-en-Provence.
- Tomasović, M.** 2004, *8000 godina života na prostoru Makarske. Problemi i pitanja uz arheološku topografiju Makarske i uže okolice od prapovijesti do srednjeg vijeka*, katalog izložbe, Gradski muzej Makarska, Makarska.
- Tomasović, M.** 2009, Prapovijesne i rimske komunikacije kroz trgovinu obale sa zaleđem na prostoru između Cetine i Neretve, *Histria Antiqua*, Vol. 17, 133–146.
- Tomasović, M.** 2011, Arheološka topografija lijeve strane donjeg toka Cetine, in: *Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini*, Znanstveni skup, Sinj, 10.–13. listopada 2006., Librenjak A., Tončinić D. (eds.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 27, Hrvatsko arheološko društvo, Muzej Cetinske krajine, Filozofski fakultet Sveučiliša u Zagrebu, Zagreb, 229–265.
- Tomasović, M.** 2012, Sv. Petar, Makarska, sustavno iskopavanje, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 8 (2011), 620–625.
- Ugarković, M., Konestra, A.** 2020, Stobreč – bedemi: pregled keramičkih nalaza sa istraživanja 2012. godine, in: *Okolica Kaštelanskog zaljeva u prošlosti*, Znanstveni skup, Kaštela, 02.–06. listopada 2017., Kamenjarin I., Tončinić D. (eds.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 33 (2019), Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 47–64.
- Ugarković, M., Čelhar, M., Visković, E., Korić, M., Barbir, A.** 2023, Prapovijesni lokaliteti otoka Hvara: nove spoznaje o gradinama Vela Glava i Liković, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XIX, 39–52. <https://doi.org/10.33254/iaia191.3>

Summary

The hillfort site of Sv. Petar in Makarska occupies a central position along the maritime line of the town. In its earliest history, it visually communicated with elevated points across the broader Makarska area and oversaw passes and maritime routes. The significance of the site was confirmed by systematic archaeological excavations conducted between 2011 and 2021. The initial assumption about its establishment during the developed Bronze Age was revised, confirming its origins in the late Eneolithic, with continuous occupation of the hillfort extending until the end of late antiquity, around the 7th century. Insights into the Early Iron Age were also expanded, supported by the chronologically clear discovery of Attic Greek Geometric pottery dating to the second half of the 8th century BC. This find represents the only known discovery of Geometric pottery imported from Greece to the eastern Adriatic. The exceptional significance of the site during the Iron Age is further emphasized by the discovery of fragments of Greek transport pottery in an Iron Age layer that also contained locally produced items. They are fragments of two amphorae of the Archaic *Corinthian B* type, dated to the 6th–5th centuries BC based on analogies with finds from the Padan Plain. On the eastern Adriatic, this type of amphora has also been documented at the Sokol hillfort in Dunave. These finds may have arrived at the Sv. Petar hillfort as a result of raiding expeditions of the Ardiaei or as gifts from Greek sailors during their trading activities at *Caput Adriae*.

The author of this paper passed away suddenly on July 5th, 2024, before the review process was completed. The Editorial board, together with two reviewers, decided to complete the process and publish the paper as a preliminary report in memory of the author's many years of research on the Makarska Riviera and the eastern Adriatic, as well as his extensive published body of scientific and professional papers.

T. 1 Nalazi s gradine Sv. Petar u Makarskoj. 1–3 ulomci arhajskog tipa Korint B amfore (zapadno-grčka amfora tipa 1a): 1 GMM, Inv. br. A/K 1732/17–A/K 1733/17; 2 GMM, Inv. br. A/K 1546/17; 3 GMM, Inv. br. A/K 1627/17; 4 ulomak „klasičnog“ tipa Korint B amfore: GMM, Inv. br. A/K 1676/20 (snimio i izradio: Porin Kukoč; računalna obrada: Dominik Glučina, Duplo više d.o.o.)

Pl. 1 Finds from the Sv. Petar hillfort in Makarska. 1–3 fragments of the Archaic type of Corinthian B amphora (western Greek amphora of type 1a): 1 GMM, Inv. no. A/K 1732/17–A/K 1733/17; 2 GMM, Inv. no. A/K 1546/17; 3 GMM, Inv. no. A/K 1627/17; 4 fragment of the “classical” type of Corinthian B amphora: GMM, Inv. no. A/K 1676/20 (Makarska Town Museum; photo and made by: Porin Kukoč; digital processing by: Dominik Glučina, Duplo više d.o.o.)